

Ο *Τιμαρίων*, που μας διασώθηκε χωρίς το όνομα του συγγραφέα του, δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας διάλογος, με πολλά στοιχεία από τους νεκρικούς διαλόγους του Λουκιανού, ανάμεσα σε δύο φίλους, τον Τιμαρίωνα και τον Κυδίωνα¹. Ο πρώτος θα διηγηθεί, ύστερα από προτροπή του φίλου του, όταν ανταμώσουν, τις εντυπώσεις και τις περιπέτειές του κατά τη διάρκεια δύο ταξιδιών του. Το πρώτο στη Θεσσαλονίκη και το δεύτερο, συνέχεια του πρώτου, στον Κάτω κόσμο. Για τον Κυδίωνα² δεν έχουμε καμιά πληροφορία από το κείμενο του διαλόγου. Για τον Τιμαρίωνα πληροφορούμαστε ότι υπήρξε μαθητής του υπάτου τῶν φιλοσόφων Θεόδωρου Σμυρναίου και ότι καταγόταν από κάποια οικογένεια που είχε αρκετές γνωριμίες στη Θράκη και τη Μακεδονία. Περιγράφοντας το ταξίδι του από την Κωνσταντινούπολη στη Θεσσαλονίκη μας πληροφορεί ότι, παρόλο που ξεκίνησε χωρίς πολλά εφόδια³, η θεία πρόνοια του χάρισε «σατραπικές δεξιώσεις και χορηγίες»⁴· οὐδένα γάρ, σημειώνει, τῶν παροδίων φίλων καὶ ξένων πατρῶων ἀγνώτα παρείασεν... καὶ ἀπλῶς, ἦν οὐδείς ὅστις ἡμᾶς ἰδὼν οὐκ ἐξένισεν⁵. Περιμένοντας την ημέρα της γιορτής του αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη πηγαίνει κυνήγι στον Αξιό. Όχι όμως μόνος του. Βρίσκεται εκεί και κυνηγάει τοῖς τε ἡμετέροις καὶ πατρῶοις ξένοις⁶. Δεν μπορούσε, μας λέει ακόμη, να μένει αργός στη Θεσ-

* Το κείμενο που περιλαμβάνεται σε αγκύλες ([]) δεν υπήρχε αρχικά στην ανακοίνωση. Προστέθηκε μεταγενέστερα, όταν έφτασε στα χέρια μου το βιβλίο των J.-Cl. Cheynet - J.-Fr. Vannier, *Études prosopographiques*, Paris 1986.

1. Πρόσφατη κριτική έκδοσή του με ιταλική μετάφραση και σχόλια από τον R. Romano [Pseudo-Luciano, *Timarione*. Testo critico, Introduzione, Traduzione, Commentario e Lessico a cura di Romano R. Università di Napoli (Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana, II) 1974], όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία. Αγγλική μετάφραση του κειμένου με σχόλια και την παλαιότερη βιβλιογραφία από τον B. Baldwin [*Timarion*, Translated with Introduction and Commentary by B. Baldwin (Byzantine Texts in Translation) Wayne State University Press, Detroit 1984].

2. Πρόκειται για τελείως βοηθητικό πρόσωπο στον διάλογο. Παρεμβαίνει απλώς κατά διαστήματα για να διακόψει τη μονοτονία ενός μονολόγου και να παρακινήσει τον Τιμαρίωνα να διανθίσει τη διήγησή του με λεπτομέρειες.

3. *Τιμαρίων*, στ. 36-37, 44-50. Οι παραπομπές στην έκδοση R. Romano.

4. *Ό.π.*, στ. 42-44.

5. *Ό.π.*, στ. 41-42.

6. *Τιμαρίων*, *ό.π.*, στ. 90-92.

σαλονίκη ότι μη περί λόγους πονεῖν εἶχε⁷. Πρόκειται, συνεπώς, για πρόσωπο που καταγινόταν με τα Γράμματα και, όπως μας επιτρέπει να συμπεράνουμε το ίδιο το κείμενο, αν οι παραπάνω πληροφορίες αναφέρονται στον συγγραφέα, για πρόσωπο που δεν του έλειπε η συγγραφική ικανότητα και η σατιρική διάθεση.

Μιλώντας στον Κυδίωνα για τα *Δημήτρια* που τα είχε ως τότε ακουστά, του εξομολογείται ότι ήταν ζωντή η επιθυμία του να τα δει ἄτε Καππαδόκης ἐκ τῆς ὑπερορίου καὶ τοῦ πράγματος μήπω πεπειραμένος⁸. Η φράση αυτή δημιούργησε την πεποίθηση⁹ ότι ο άγνωστός μας συγγραφέας του *Τιμαρίωνα* καταγόταν από την Καππαδοκία. Πρόκειται όμως για κυριολεξία ή κρύβεται εδώ κάποια παροιμιακή έκφραση, κάτι σαν το σημερινό: «εγώ είμαι από χωριό και δεν ξέρω»¹⁰;

Την έως σήμερα έρευνα τη σχετική με τον *Τιμαρίωνα* την απασχόλησαν δύο κυρίως προβλήματα. Ποιος υπήρξε ο συγγραφέας του διαλόγου και πότε μπορούμε να χρονολογήσουμε τη συγγραφή του.

Από τον J. Dräseke προτάθηκε ως συντάκτης του κειμένου που μας απασχολεί ο Τιμαρίωνας από την Καππαδοκία¹¹. Η άποψη αυτή στηρίχθηκε στην πληροφορία που έχουμε από τον Κωνσταντίνο Ακροπολίτη. Σε επιστολή του, που απευθύνεται σε κάποιο μη κατονομαζόμενο φίλο του, ασκεί δριμύτατη κριτική στο κείμενο του *Τιμαρίωνα*, επειδή θεωρεί το περιεχόμενό του ασεβές. Έτσι με κάποια περιφρόνηση σημειώνει για τον συγγραφέα: ὁ ἐν Καρὸς ὡς ἀληθῶς αἴση δίκαιος ὢν τάττεσθαι Τιμαρίων οὐτοσὶ οὐκ οἶδα δ' ὅτι προθέμενος τοιαῦτα ξυγγέγραφε¹².

Από τον H. Hunger προτάθηκε με επιφυλάξεις ως συγγραφέας του *Τιμαρίωνα* ο Θεόδωρος Πρόδρομος, όχι μόνο γιατί, όπως είναι γνωστό, μιμήθηκε στις σάτιρές του τον Λουκιανό αλλά και για γλωσσικά και υφολογικά τεκμή-

7. Ὁ.π., στ. 73.

8. Ὁ.π., στ. 124-125.

9. Βλ. Romano R., *Timarione*, σ. 26.

10. Τα *Δημήτρια* ήταν μια εκδήλωση που γινόταν στη Θεσσαλονίκη: συνεπώς, και στην Κωνσταντινούπολη αν είχε γεννηθεί και μεγαλώσει ο Τιμαρίωνας πάλι, εφόσον δεν θα είχε έρθει να τα δει, θα ήταν τοῦ πράγματος μήπω πεπειραμένος.

11. Βλ. Dräseke J., *Byzantinische Hadesfahrten*, Neue Jahrb. f. d. klass. Altertumsw. 29, 1912 (343-366), 353. Πρβλ. Romano R., ὁ.π., σ. 10 και 26 και Baldwin B., «The Autorschip of the *Timarion*», *BZ* 77 (1984), (233-237), 233.

12. Κωνσταντίνου Ακροπολίτη, *Επιστολή*, στ. 13-15 (έκδ. Romano R., *Timarione*, ὁ.π., σ. 43-45).

ρια¹³. Το πρώτο βέβαια δεν αποτελεί απόδειξη. Και κάποιος άλλος Βυζαντινός λόγιος θα μπορούσε να έχει ως πρότυπό του τον Λουκιανό. Για τις γλωσσικές κ.λπ. ομοιότητες ας αναφέρουμε ότι ο Romano με παρόμοια επιχειρήματα προσπάθησε να ενισχύσει την παλαιότερη άποψη ότι συγγραφέας του *Τιμαρίωνα* υπήρξε πιθανότατα ο Νικόλαος Καλλικλής¹⁴. Ο Baldwin άλλωστε που συζήτησε τα επιχειρήματα αυτά, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούν τελικά να στηρίξουν καμία άποψη. Πρόκειται, στην ολότητά τους σχεδόν, για κοινούς τόπους¹⁵.

Ας προσθέσω ότι ο Baldwin για να αντικρούσει τις απόψεις του Hunger, επισημαίνει και το γεγονός ότι ο Θεόδωρος Πρόδρομος θεωρεί το ζευγάρι του Κάσσιου και του Βρούτου ως πρότυπο θάρρους για την αυτοκτονία τους, ενώ οι Βρούτος και Κάσσιος καταδικάζονται στον Άδη, σύμφωνα με τη διήγηση στον *Τιμαρίωνα*. Καταλήγει πάντως στο συμπέρασμα ότι το επιχείρημα δεν είναι αμάχητο επειδή, όπως σημειώνει, «οι σατιρικοί και οι συγγραφείς που ζουν από το γράψιμό τους, δεν είναι απαραίτητο να έχουν σοβαρή ή συνεπή άποψη»¹⁶. Θα προσθέταμε, και για κάποιον άλλο λόγο. Στον *Τιμαρίωνα* διαβάζουμε ότι, καθώς πλησίαζαν προς το δικαστήριο κάτω στον Άδη, άκουσαν ότι τελείωσε κάποια δίκη: *Καῖσαρ ἀδίκως ὑπὸ Κασσίου καὶ Βρούτου ἀνηρημένος*. Και συνεχίζει: *Τί μὲν οὖν ἀπεφάνθη* (δηλ. το δικαστήριο) *λέγει οὐκ ἔχω ἔστρεφον γὰρ παρ' ἑαυτῶ τὴν διάνοιαν πᾶσαν καὶ τῶν κατ' ἐμὲ εἰχόμεν ὄλοσχερῶς*¹⁷. Ο άνθρωπος είχε τα δικά του βάσανα· θα τον απασχολούσαν τα ξένα προβλήματα; Δεν έμαθε, σύμφωνα με τη διήγηση, ο Τιμαρίωνας την απόφαση του δικαστηρίου, αν δηλαδή δίκαια ή άδικα δολοφόνησαν τον Καίσαρα, αν αθώωθηκαν ή καταδικάστηκαν· συνεπώς από τον συγγραφέα του *Τιμαρίωνα* δεν έχουμε ούτε επιδοκιμασία ούτε αποδοκιμασία του ζεύγους για την πράξη του. Το *Καῖσαρ ἀδίκως ὑπὸ Κασσίου καὶ Βρούτου ἀνηρημένος* ήταν το κατηγορητήριο, η «γραφή», και όχι η απόφαση του δικαστηρίου¹⁸.

Η αναφορά αυτή στον Βρούτο και στον Κάσσιο και στη δολοφονία του

13. Hunger H., *Der byzantinische Katz-Mäuse-Krieg. Theodoros Prodromos, Katomyomachia. Einleitung, Text und Übersetzung* (Byzantina Vindobonensia III) Graz-Wien-Köln 1968, σ. 61 κ.ε.

14. Romano R., *Timarione*, ό.π., σ. 25-31.

15. Baldwin B., *The Authorship...*, ό.π., σ. 233-234, 235-236.

16. Ό.π., σ. 234.

17. *Τιμαρίων*, ό.π., στ. 777-781.

18. Πρέπει να σημειώσουμε πάντως ότι ο Baldwin στην Εισαγωγή του της αγγλικής μετάφρασης του *Τιμαρίωνα* (*Timarion*, ό.π., σ. 31) παρατηρεί ότι ο Τιμαρίωνας παραλείπει να δώσει το αποτέλεσμα της δίκης.

Καίσαρα θα οδηγήσει τον Romano στην άποψη ότι έχουμε εδώ έναν αναχρονισμό που μπορεί να υπονοεί κάποιο σύγχρονο γεγονός, π.χ. την πιθανή δολοφονία του αυτοκράτορα Ιωάννου Β' Κομνηνού¹⁹. Όπως θα έχουμε όμως την ευκαιρία να δούμε σε άλλο σημείο, δεν έχουμε πιθανότατα κανέναν αναχρονισμό ούτε χρειάζεται να αναρωτηθούμε, όπως ο Romano, γιατί καθυστέρησε τόσο πολύ η δίκη του Κάσσιου και του Βρούτου, ενώ η υπόθεση του Τιμαρίωνα εκδικάζεται αμέσως.

Ένα ακόμη επιχείρημα του Romano για την ενδεχόμενη απόδοση του Τιμαρίωνα στον Νικόλαο Καλλικλή είναι το γεγονός ότι ο ανώνυμος συγγραφέας μας επαινεί, όπως σημειώνει ο Romano, στον διάλογό του τον τότε δούκα της Θεσσαλονίκης για τον οποίο δέχεται ότι ήταν ένας από τους δύο γιούς του Γεωργίου Παλαιολόγου και της Άννας Δούκαινας, ο Νικηφόρος ή ο Ανδρόνικος²⁰. Ο Νικόλαος Καλλικλής, συνεχίζει ο Romano, είχε φιλικές σχέσεις με την οικογένεια των Παλαιολόγων και έγραψε πέντε ποιήματα για να θρηνησει τον πρόωρο θάνατο του Ανδρόνικου²¹.

Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι ο άγνωστός μας συγγραφέας του Τιμαρίωνα αποφεύγει να κατονομάσει τον δούκα της Θεσσαλονίκης και δεν κάνει κανένα λόγο για τυχόν προηγούμενες πολιτικές ή πολεμικές δραστηριότητες του διοικητή της πόλεως, για την παιδεία του ή τα ψυχικά του χαρίσματα. Περιγράφει τη θαυμαστή εξωτερική του εμφάνιση, καθώς τον βλέπει να έρχεται με τη λαμπρή του ακολουθία στον άγιο Δημήτριο για να τιμήσει τη γιορτή του πολιούχου²². Σύμφωνα άλλωστε με τα όσα διαβάζουμε, αν τα πάρουμε κατά γράμμα, ο συγγραφέας του κειμένου που μας απασχολεί, δεν φαίνεται ότι γνώριζε τον δούκα ούτε την οικογένειά του. *Τὸ μὲν οὖν γένος αὐτῶ, σημειώνει, καθὼς ἐκ τῶν εἰδότων πολυπραγμονήσας ἀκήκοα, ἥρωικὸν καὶ εὐδαιμον ἐκατέρωθεν²³. και πιο κάτω: ταῦτα μὲν οὖν ἦ κηκόειν ἐκ τῶν τότε παρόντων καὶ εἰδότων τὴν κατ' αὐτὸν ἀρχαιολογίαν· ὀλίγα ἴσως ἐκ πολλῶν καὶ μικρὰ ἐκ μεγάλων, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου*

19. Romano R., *Timarione*, σ. 141 (779). Στην περίπτωση αυτή η συγγραφή του Τιμαρίωνα πρέπει να τοποθετηθεί στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Μανουήλ Α' Κομνηνού. Βλ. και Baldwin B., *Timarion*, ό.π., σ. 31.

20. Ό.π., σ. 27, υποσ. 14 και σ. 130 (201). Ας προσθέσω ότι θεωρεί τον Ανδρόνικο επικρατέστερο, επειδή δέχεται ως πιθανό συγγραφέα του Τιμαρίωνα τον Νικόλαο Καλλικλή.

21. Nicola Callicle, *Carmi*. A cura di R. Romano (Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana VIII), Napoli 1980, αρ. 9-13 (σ. 83-88).

22. Τιμαρίων, ό.π., στ. 174-272.

23. Τιμαρίων, ό.π., στ. 210-211.

τότε ιστορηθέντα μοι²⁴. Οι τότε παρόντες πρέπει βέβαια να είναι οι άνθρωποι που παρακολούθουν μαζί του την τελετή.

[Το πρόβλημα της ταυτότητας του δούκα της Θεσσαλονίκης, κατά την επίσκεψη του Τιμαρίωνα στην πόλη, απασχόλησε αρκετά την έρευνα. Συνδέεται άλλωστε άμεσα με τη χρονολόγηση του διαλόγου. Πρόσφατα ο J.-Fr. Vannier καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για τον δευτερότοκο γιο του Γεωργίου Παλαιολόγου και της Άννας Δούκαινας, τον Ανδρόνικο²⁵. Και τούτο, επειδή από ένα έγγραφο της μονής Δοχειαρίου έχουμε την πληροφορία ότι στις αρχές του 1112 δούξ της Θεσσαλονίκης ήταν ο Ανδρόνικος Δούκας²⁶ που, όπως σημειώνει ο J.-Fr. Vannier, παρόλο που από τον πατέρα του ήταν Παλαιολόγος, χρησιμοποιούσε το μητρωνυμικό Δούκας²⁷].

Τέλος, οι κάποιες γνώσεις της ιατρικής και της ρωμαϊκής ιστορίας από τον συγγραφέα του Τιμαρίωνα δεν μας οδηγούν αναγκαστικά στην πιθανή ταύτισή του με τον Νικόλαο Καλλικλή για τους λόγους που σημειώνει ο Baldwin²⁸.

Απορρίπτοντας την άποψη του Romano ότι ο συγγραφέας του διαλόγου είναι ίσως ο Νικόλαος Καλλικλής, ο Baldwin δέχεται, με αρκετές πάντως επιφυλάξεις, ως συγγραφέα τον Μιχαήλ Ιταλικό²⁹. Για κάποια από τα επιχειρήματά του (ιατρικές γνώσεις, γνώση της ρωμαϊκής ιστορίας) θα παρατηρούσαμε ότι ο ίδιος άσκησε αρνητική κριτική για παρόμοια επιχειρήματα του Romano. Δε μπορούμε ακόμη, όπως είδαμε, να στηριχθούμε σε γλωσσικά κ.λπ. τεκμήρια. Από το άλλο μέρος οι περιγραφές του Τιμαρίωνα δεν μας οδηγούν αναγκαστικά σε κάποιο συγγραφέα που είχε γνώση της τοπογραφίας της Θρά-

24. Ό.π., σσ. 227-230.

25. J.-Cl. Cheynet - J.-Fr. Vannier, *Études prosopographiques* (Byzantina-Sorbonensia-5) Paris 1986, σ. 147-149, αρ. 13. Την προηγούμενη βιβλιογραφία τη σχετική με την ταυτότητα του δούκα βλ. στους Romano R., *Timarione*, ό.π., σ. 27, υποσ. 14· σ. 130-131 (201) και J.-Cl. Cheynet — J.-Fr. Vannier, ό.π., σ. 148, υποσ. 10. Ας προσθέσω ότι ο Κ. Βαρζός [*Η γενεαλογία των Κομνηνών*, τ. Α', Θεσσαλονίκη (Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Βυζαντινά κείμενα και μελέται 20α) 1984, σ. 677-678] καταλήγει στο συμπέρασμα, χωρίς ιδιαίτερη πάντως συζήτηση, ότι πρέπει να ταυτίσουμε τον δούκα της Θεσσαλονίκης με τον Αλέξιο, τριτότοκο γιο του Γεωργίου και της Άννας.

26. *Actes de Docheiariou*. Édition diplomatique par N. Oikonomidès (Archives de l'Athos XIII), Paris 1984, αρ. 3 (σ. 60 κ.ε.) Τις απόψεις του Ν. Οικονομίδη για την ταυτότητα του Ανδρόνικου Δούκα βλ. στη σ. 63.

27. J.-Cl. Cheynet — J.-Fr. Vannier, ό.π., σ. 147.

28. Βλ. Baldwin B., *The Authorship...*, ό.π., σ. 234-235 και *Timarion*, σ. 34-35.

29. Βλ. Baldwin B., *The Authorship...*, ό.π., σ. 237 και *Timarion*, σ. 36-37.

κης και της Μακεδονίας. Ο Τιμαρίωνας έρχεται στη Θεσσαλονίκη και διηγείται στον Κυδίωνα ό,τι είδε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του. Ας προσθέσω ακόμη ότι δεν μπορούμε να δεχθούμε το 1118 ως *terminus post quem* της συγγραφής, όπως δέχεται με κάποια επιφύλαξη ο Baldwin³⁰. Τα τοῖς βασιλεῦσι (στ. 603) και παρὰ τῶν βασιλέων (στ. 979) αναφέρονται, είναι το πιθανότερο, στον Αλέξιο και την Ειρήνη. Δεν πρόκειται δηλαδή για δύο διαφορετικούς αυτοκράτορες (Αλέξιος—Ιωάννης) όπως μας επιτρέπει να συμπεράνουμε και το αμέσως προηγούμενο *ἐδημηγόρει παρὰ τῶ βασιλεῖ* (στ. 597-598).

Η συζήτηση των δύο προβλημάτων που απασχόλησαν την έρευνα, ποιος δηλαδή υπήρξε ο συγγραφέας του διαλόγου και πότε μπορούμε να χρονολογήσουμε τη συγγραφή, δεν οδήγησε τους ερευνητές σε οριστικά συμπεράσματα³¹. Υπάρχει όμως ακόμη ένα ερώτημα: ποιος υπήρξε ο σκοπός της συγγραφής του *Τιμαρίωνα*. Οι απαντήσεις που δόθηκαν, π.χ. ότι σατιρίζει τους γιατρούς, κάποια σύνολα, δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικές στη γενικότητά τους. Η απάντηση εξάλλου στο ερώτημα αυτό θα μας επέτρεπε ίσως να πλησιάσουμε περισσότερο τη χρονολόγηση του κειμένου που μας απασχολεί.

Τα πρόσωπα, τα οποία αναφέρονται στον διάλογο και τα οποία συναντά ο Τιμαρίωνας στον Άδη είναι, αν εξαιρέσουμε κάποιους αρχαίους ή παλαιότερους σοφούς, βασιλιάδες κ.λπ., ο αυτοκράτορας Ρωμανός Δ΄ Διογένης (πεθ. 1072), ο γνωστός στρατηγός της περιόδου 1072-1086 Φιλάρετος, ο Μιχαήλ Ψελλός (πεθ. 1078), ο Ιωάννης Ιταλός και ο Θεόδωρος Σμυρναίος³². Υπάρχουν και τρία επιπλέον πρόσωπα που δεν κατονομάζονται. Ένας *πρεσβύτες τῶν εὐπατριδῶν τῶν κατὰ τὴν μεγίστην Φρυγίαν*, σύμβουλος του αυτοκράτορα Ρωμανού Δ΄ όσο ζούσε. Επισκέπτεται τώρα στη σκηνή του, στον Κάτω κόσμο, τον Ρωμανό, και προσπαθεί να τον παρηγορήσει για τις συμφορές του³³. Ένας άλλος γέροντας που κάθεται μισοξαπλωμένος σε ένα μέρος γε-

30. Βλ. Baldwin B., *Timarion*, ό.π., σ. 31.

31. Για τις διάφορες χρονολογίες που προτάθηκαν βλ. Baldwin B., *Timarion*, ό.π., σ. 28 κ.ε.

32. Βλ. και Baldwin B., *Timarion*, ό.π., σ. 30.

33. *Τιμαρίων*, στ. 557 κ.ε. Η ταύτιση του γέροντα ευπατρίδη από τη Φρυγία με τον Χατατούριο [βλ. Romano R., ό.π., σ. 137 (558) και Baldwin B., *Timarion*, ό.π., σ. 111 (142)] δεν φαίνεται καθόλου πιθανή. Όσο ξέρουμε τουλάχιστον από τις πηγές, ο Χατατούριος δεν υπήρξε σύμβουλος του Ρωμανού Δ΄ Διογένη. Ας προσθέσω ότι η άποψη του J. Dräseke [Michael Psellos im "Timarion", *BZ* 6(1897) 483-490] ότι ο συγγραφέας του *Τιμαρίωνα* υπονοεί εδώ τον Μιχαήλ Ψελλό δεν βρήκε, όσο ξέρουμε, άλλους υποστηρικτές.

μάτο φώτα και έχει μπροστά του μία μεγάλη χάλκινη χύτρα γεμάτη χοιρινό κρέας και λάχανα από τη Φρυγία. Τρώει με βουλιμία, έτσι που τρέχουν τα ζουμιά και τον λερώνουν. Προσκαλεί και τον Τιμαρίωνα να φάει μαζί του. Σε ερώτηση του Τιμαρίωνα προς κάποιο περαστικό για την ταυτότητα του γέροντα, του δίνεται η απάντηση ότι απαγορεύεται από τον Αιακό και τον Μίνωα οποιαδήποτε ερώτηση και απάντηση για το όνομα του γέροντα. Τον πληροφορεί πάντως ότι καταγόταν από τη μεγάλη Φρυγία, ότι ήταν ευπατρίδης και σημαντικό πρόσωπο όσο ζούσε, ότι έζησε μια χρηστή ζωή και πέθανε σε βαθιά γεράματα³⁴. Για ποιο λόγο ο συγγραφέας του διαλόγου αποφεύγει να κατονομάσει και το πρόσωπο τούτο; Ήταν πρόσωπο πάρα πολύ γνωστό της αυλής ή της Εκκλησίας που διακρινόταν για τη λαιμαργία του³⁵;

Συναντούμε, τέλος, στη διήγηση ένα ακόμη ανώνυμο πρόσωπο που ακολουθεί τον Ιωάννη Ιταλό και παρουσιάζεται με χαρακτηρισμούς κάθε άλλο παρά κολακευτικούς³⁶. Είχε υποστηριχθεί παλαιότερα η ταύτισή του με τον Θεόδωρο Πρόδρομο³⁷. Πρόκειται πάντως για έναν από τους μαθητές του Ιταλού (και ευνούχο; βλ. στ. 1085: *ἡμιάνδριον*), όπως μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε τα ακόλουθα: *ἔοικε δὲ τὸ τοῦ διδασκάλου ἀπομάξασθαι ἦθος. Τοιοῦτος γὰρ ἦν κἀκεῖνος, βάσκανος, λοῖδορος, ὑπόκουφος, οἰηματίας καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμυνα*³⁸.

Από τα πρόσωπα αυτά, επώνυμα και ανώνυμα, εκείνο που, από τη στιγμή κατά την οποία ο Τιμαρίωνας οδηγείται στον Άδη ως την ώρα που του επιτρέπεται να ξαναγυρίσει στον Επάνω κόσμο, βρίσκεται συνεχώς στη διήγηση και παίζει ρόλο πρωτεύοντα στην εξέλιξή της, είναι ο δάσκαλος του Τιμαρίωνα, ο ὑπάτος τῶν φιλοσόφων Θεόδωρος Σμυρναῖος.

Ο συγγραφέας του διαλόγου παρουσιάζει με έντονη χιουμοριστική διάθεση όλες τις ανθρώπινες αδυναμίες του Θεοδώρου³⁹. Να υποφέρει, όσο ζούσε, από αρθριτικά—έφταιγε η πολυφαγία του—έτσι που να τον κουβαλούν, επειδή

34. *Timarion*, *ό.π.*, στ. 435 κ.ε.

35. Οι δύο ανώνυμοι γέροντες και οι Παλαιολόγοι, σύμφωνα με τη διήγηση του Τιμαρίωνα (βλ. στ. 213, 468, 557-558), κατάγονται από τη μεγάλη Φρυγία. Πρόκειται για σύμπτωση ή ο συγγραφέας μας υπονοεί κάποια συγγένεια ή σχέση των δύο γερόντων με την οικογένεια των Παλαιολόγων; Πρβλ. και Baldwin B., *Timarion*, *ό.π.*, σ. 19.

36. *Τιμαρίων*, *ό.π.*, στ. 1085-1092.

37. Βλ. Romano R., *Timarione*, *ό.π.*, σ. 144 (1085) και Baldwin B., *Timarion*, σ. 132 (234).

38. *Τιμαρίων*, *ό.π.*, στ. 1090-1092.

39. Άς προσθέσουμε ότι στο γεγονός αυτό δεν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή από την προγενέστερη έρευνα.

δεν μπορούσε πια να περπατήσει, στα ανάκτορα για να δημηγορήσει, να ξοδεύει τα χρήματα που του έδινε ο αυτοκράτορας σε πολυτελή συμπόσια και συβαριτικά δείπνα στα οποία πολλές φορές ήταν προσκεκλημένος και ο ίδιος ο Τιμαρίωνας⁴⁰. Τώρα, κάτω στον Άδη, με την αναγκαστική χορτοφαγία, ξαναβρήκε την υγεία του⁴¹, παρόλο που αδυνατίσε σε σημείο που να μην αναγνωρίζεται⁴². Δεν παύει όμως να νοσταλγεί την κρεωφαγία και το καλό φαγητό⁴³, έτσι που, όταν ο μαθητής του είναι έτοιμος να εγκαταλείψει τον Κάτω κόσμο, να τον παρακαλέσει να του στείλει ένα αρνί πέντε μηνών, δυο σφαγμένες κόττες, γεμάτες λίπος, τριών ετών, ένα γουρουνόπουλο του γάλακτος ενός μηνός και το γαλαθηνόν υπογάστριον ενός θηλυκού γουρουνιού παχὺ μάλα καὶ πιμελῶδες⁴⁴.

Μας τον παρουσιάζει γεμάτο οίηση για τις ρητορικές του ικανότητες. Ἄγνοεῖς, λέει στον Τιμαρίωνα που δεν τον γνώρισε μόλις αντάμωσαν στον Άδη—είχε αδυνατίσει, όπως είδαμε, από την αναγκαστική χορτοφαγία—*ὦ τᾶν τὸν ἐκ Σμύρνης Θεόδωρον, τὸν λαμυρώτατον σοφιστήν, οὗ κλέος ἐν Βυζαντίῳ ἐν ἀπαγγελίᾳ λόγων σεμνῶν καὶ λαμπρῶν*⁴⁵; Σε άλλο σημείο του διαλόγου, όταν ο Τιμαρίωνας εκφράζει τις αμφιβολίες του για την τύχη του και το αποτέλεσμα της δίκης στον Άδη, σπεύδει ο δάσκαλός του να του απαριθμήσει γεμάτος έπαρση τα δικά του προσόντα που θα τους επιτρέψουν να κερδίσουν τον δικαστικό αγώνα. Ἔστι γάρ μοι, του λέει, καὶ νοῦ δεξιότης ἐπιβάλλουσα ταῖς προσπιπτούσαις ἀντιλογίαις ὀξέως καὶ ἀποδιδούσα ταχέως ταῖς προτάσεσι καὶ τὴν ἀντίρρησην πρόσφορον, καὶ ἀγχίνοια ἐστοχασμένη τοῦ πρέποντος καὶ λόγος ῥωώδης ὁμοῦ καὶ διάτρανος, καὶ ἰατρικῶν ἐμπειρία δογμάτων ἀφ' ὧν μικρᾶς τινος δραξάμενος ἀφορμῆς, καταπαλαίσω τοὺς κομποῦς τούτους καὶ ἰατρικοὺς Ἑλλήνων θεοῦς⁴⁶. Θα μας περιγράψει ακόμη ο άγνωστός μας συγγραφέας και τις κινήσεις και τις χειρονομίες του Θεοδώρου, όταν δημηγορούσε. Διαβάζουμε: Ταῦτα λεγόντων ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ σιγμοῦ

40. Τιμαρίων, ό.π., στ. 596-612.

41. Ό.π., στ. 612-618.

42. Ό.π., στ. 573 κ.ε.

43. Ό.π., στ. 772-776. Δεν του έλειψε πάντως και στον Άδη η διάθεση να εκτιμάει τη γεύση και τη χαρά που χαρίζει ένα καλό φαγητό έστω και από χόρτα. Βλ. τις παρατηρήσεις του στον Τιμαρίωνα, όταν τον στέλνει να μαζέψει λάχανα (στ. 884-894): ...πνεύματος γάρ θεϊότερον καὶ ἀέρος παραπολαύοντα τὰ ἐνταῦθα φυόμενα, ἤδειαν ἔχουσι καὶ πρὸ τροφῆς τὴν ὀδμὴν καὶ μετὰ τροφῆν τὴν ἐρυγὴν.

44. Ό.π., στ. 1158-1163.

45. Ό.π., στ. 589-591.

46. Τιμαρίων, ό.π., στ. 685-691.

παρά τῶν εἰσαγωγέων ἐξηγηθέντος, ὁ σοφιστὴς διογκώσας τὸ στόμα, οἷος ἐκεῖνος, καὶ σεμνώσας τὸ πρόσωπον καὶ τὸ χεῖρε προσάλληλα συνελίξας τορὸν τι μάλα ἐβόησε⁴⁷.

Για τους λόγους αυτούς έχουμε τη γνώμη ότι ο σκοπός του αγνώστου μας συγγραφέα του *Τιμαρίωνα* ήταν πιθανότατα να σατιρίσει το δάσκαλό του και να δώσει μια εικόνα του με τονισμένα εκείνα τα χαρακτηριστικά του που θα αποτελούσαν για τον κύκλο του συγγραφέα πηγή για πειράγματα και ανέκδοτα. Στον ίδιο στόχο πιστεύουμε ότι εντάσσεται και η αναφορά στη δίκη του Κάσσιου και του Βρούτου στον Ἄδη. Πρόκειται ίσως για θέμα που δόθηκε για ανάπτυξη από τον Θεόδωρο Σμυρναίο στους μαθητές ή για θέμα που ανέπτυξε κάποτε ο ίδιος ο Θεόδωρος.

Η παρουσίαση αυτή του Θεόδωρου Σμυρναίου, όπως και η παρουσίαση του Μιχαήλ Ψελλού⁴⁸, του Ιωάννου Ιταλού⁴⁹ και επιπλέον και των άλλων προσώπων που αναφέρονται, όπως είδαμε, επώνυμα και ανώνυμα στον διάλογο με τον τρόπο που γίνεται⁵⁰, μας επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα κείμενο το οποίο στηρίζεται στην επικαιρότητα και προϋποθέτει βασικά ότι το αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθύνεται, ήξερε τα πρόσωπα αυτά ή τουλάχιστον ήταν νωπή ακόμη η ανάμνηση της παρουσίας τους στην πνευματική και πολιτική σκηνή της εποχής⁵¹. Έτσι πιστεύουμε ότι πρέπει να χρονολογήσουμε τη συγγραφή του *Τιμαρίωνα* στα τελευταία χρόνια του 11ου ή στις αρχές του 12ου αιώνα⁵². [Θα μπορούσαμε μάλιστα να τη χρονολογήσουμε γύρω στα 1112, αν πράγματι ο δούξ Θεσσαλονίκης Ανδρόνικος Δούκας του εγγράφου της μονής Δοχειαρίου είναι το ίδιο πρόσωπο με τον ανώνυμο δούκα του *Τιμαρίωνα*].

47. Ὁ.π., στ. 826-829.

48. Ὁ.π., στ. 1028-1037 και 1123-1135.

49. Ὁ.π., στ. 1077-1122.

50. Π.χ. ὁ.π., στ. 435 κ.ε.· 518-528.

51. Πβλ. και Baldwin B., *Timarion*, σ. 19.

52. Ὑστερα, πάντως, ἀπὸ τὸ 1082, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο καταδικάζεται ὁ Ἰωάννης Ἰταλὸς και ἔχουμε ὡς ἕπατον τῶν φιλοσόφων τὸν Θεόδωρο Σμυρναίο. Τίποτε ἄλλωστε δε μας ἐμποδίζει νὰ δεχθούμε ὅτι ὁ Θεόδωρος ζῆ ἀκόμη, ὅταν γράφεται ὁ *Τιμαρίων*.

